

LA LÍNEA DE SOMBRA

Políticas institucionales e industrias culturales en el Estado español desde la Transición

PERE PORTABELLA. *Pont de Varsòvia*, 1990.
Colección MACBA. Fundació Museu d'Art Contemporani de Barcelona. Donación Pere Portabella.

CURSO DE ARTE Y CULTURA CONTEMPORÁNEOS

8 octubre - 10 diciembre 2003

En el marco de *Desacuerdos. Sobre arte, políticas y esfera pública en el Estado español*, un proyecto en coproducción entre Arteleku-Diputación Foral de Gipuzkoa (Donostia-San Sebastián); Museu d'Art Contemporani de Barcelona-MACBA (Barcelona); Universidad Internacional de Andalucía-UNIA artepensamiento (Sevilla).

UNIA
artepensamiento

A principios de los años ochenta comenzaron a desarrollarse en España unas estructuras institucionales para la difusión del arte contemporáneo basadas en criterios ligados al *boom* del mercado del arte. Se trataba, sin embargo, de una difusión en la que convivían contradictoriamente la apología del espíritu posmoderno y la restauración de gestos y actitudes premodernas y prevanguardistas, y de unas estructuras legitimadas por un discurso de modernización que se plantearon sobre todo al servicio de la promoción de la industria artística, en detrimento de otros modelos posibles de política cultural para los cuales el mercado no era necesariamente el entorno privilegiado o legítimo. Hay que tener en cuenta, en cualquier caso, que estas políticas se iniciaron de forma pragmática en un contexto en principio carente de museos e instituciones capaces de garantizar una función pública del arte, y que estaban enmarcadas en el contexto más general de las nuevas políticas de modernización administrada que se pusieron en marcha con el advenimiento de la socialdemocracia al gobierno. También es necesario resaltar que todo ello a lo largo de un período en el que las políticas culturales adquirieron una relevancia sin apenas precedente en nuestro contexto, alcanzando ocasionalmente el grado de verdadero buque insignia de las políticas de Estado más generales.

Con el paso del tiempo hemos podido observar que esas estructuras, una de cuyos emblemas sería la feria de arte contemporáneo ARCO, han hecho crecer la sima entre el arte y la vida social, y han contribuido a crear un gueto autorreferencial, disociado de cualquier reflexión ética y política sobre el papel del arte y la cultura en un entorno social y cultural complejo. El fracaso del modelo resulta hoy aún más visible cuando se constata que determinadas políticas y estructuras concebidas en parte a modo de plataforma para el lanzamiento internacional de los artistas españoles —entendidos como un producto de marca o una industria nacional más (como en el cine o la moda)— no acabaron de funcionar como tales, y que estos artistas no han alcanzado la deseada “normalización” en el mercado internacional. Un mercado que, en el ámbito estatal, nunca acabó de despegar; hoy puede afirmarse que la realidad económica del arte en Estado español está sostenida por las instituciones públicas (las administraciones, los museos y centros de arte, las universidades), y sobrevive como un ámbito productivo caprichoso y precarizado, lo que contradice los objetivos implícitos de las políticas de fomento del mercado, orientadas a reforzar el papel de una “sociedad civil” que casi siempre se simplifica para asimilarse a la imagen mistificada que el neoliberalismo nos ofrece de un entorno social libre de antagonismos, cuyas principales o únicas fuerzas dinamizadoras serían las de la competencia.

La contradicción que entrañan las políticas que pretenden promover la necesidad social del arte, pero que lo hacen desvinculándose de cualquier necesidad social (más allá de la enésima actualización de las tradicionales funciones elitistas de las bellas artes, y de su ocasional maridaje con la neoliberalización de la cultura), apunta hacia un doble lenguaje que ha estado en juego en las políticas culturales del Estado que han venido dominando desde los años ochenta hasta nuestros días.

La historia, con todos los matices que se quiera, es más o menos conocida; pero menos lo son sus interpretaciones disidentes, y la existencia de otros modelos puestos en juego en los campos culturales y artísticos de nuestro país en el último medio siglo, aun de un modo embrionario o testimo-

nal. Al efecto de divorcio arte-sociedad que se deriva de las políticas administradas durante los años ochenta hay que sumar la manera en que este modelo ha oscurecido el conocimiento de otro tipo de prácticas y contramodelos que han buscado, en épocas diferentes y de muy diversas formas, complicidades y efectos en el ámbito público, y aún más en algunos casos: erigirse como esferas públicas alternativas o de oposición desde el campo cultural, vinculadas —en algunos casos manifiestamente— a proyectos de transformación y democratización social más amplios.

Desacuerdos. Sobre arte, políticas y esfera pública en el Estado español es un proyecto en coproducción entre Arteleku-Diputación Foral de Gipuzkoa (Donostia-San Sebastián); Museu d'Art Contemporani de Barcelona-MACBA (Barcelona); Universidad Internacional de Andalucía-UNIA artepensamiento (Sevilla). Surge de la voluntad de erigir un contramodelo historiográfico que desborde el discurso académico, contribuyendo a sentar algunas bases para la reconstrucción de una esfera pública cultural crítica. Historiografiar de forma crítica determinadas políticas artísticas no puede hacerse sino desde la puesta en práctica de modelos de gestión cultural explícitamente nuevos. En este sentido, parece crucial la puesta en marcha de una estructura descentralizada y de colaboración en red entre instituciones culturales de diversa índole, que desencadene dinámicas de trabajo que ocasionalmente desborden los límites institucionales para que otros ámbitos críticos de la cultura puedan operar sin verse subsumidos o innecesariamente condicionados.

CURSO

El curso se plantea como un recorrido relativamente cronológico por algunos hitos en la constitución de un discurso de modernidad artística y un marco institucional hegemónico en el Estado español, desde el entorno de la Transición hasta el presente. Los testimonios y aportaciones de primera mano de las personas implicadas en proyectos institucionales se combinan con otras visiones críticas. Más que una suma de discursos estrictamente historiográficos, se ofrece como un repertorio de materiales orales para la construcción de una narración que sigue estando por hacer, y que es el objetivo del proyecto *Desacuerdos*. En este sentido, el curso ha adoptado el formato del diálogo y la mesa redonda —y no el formato de conferencia o lección magistral—, de acuerdo con un espíritu de confrontación y debate.

La línea de sombra abarca solo una parte de la investigación de *Desacuerdos*, particularmente aquellos aspectos más centrados en la construcción de una narrativa de modernidad institucional hegemónica desde el Estado. En este sentido, la atención se focaliza en políticas culturales, en programas de exposiciones y en el mercado artístico como ejes principales que se entrecruzan de diferentes maneras en el discurso institucional a lo largo de este período. Este aspecto monográfico, centrado en el análisis de la relación Estado-mercado, se complementa con otros actos públicos (en Donostia-San Sebastián y Sevilla) que analizan algunos aspectos de la investigación de *Desacuerdos* que aquí no se abordan, y que también plantean perspectivas sobre y desde las diversas zonas geográficas del Estado.

PROGRAMA

Las sesiones tendrán lugar a las 19 h

8 DE OCTUBRE

Política y cultura en la Transición. Mesa redonda con **Eduardo Subirats**, **Juan Ramón Capella** y **José Vidal Beneyto**, moderada por **Ignacio Echevarría**.

13 DE OCTUBRE

Intentos de reconstrucción histórica de la vanguardia. La Bienal de Venecia de 1976 como caso de estudio (Spagna. Vanguardia artística e realtá sociale 1936-1976). Mesa redonda con **Tomás Llorens** y **Quico Rivas**, moderada por **José Díaz Cuyás**.

15 DE OCTUBRE

El cine y la transición política española. **Julio Pérez Perucha**.

20 DE OCTUBRE

Políticas del arte contemporáneo del Ministerio de Cultura en los ochenta: la promoción del arte español y el programa de exposiciones internacionales. **Carmen Giménez** en conversación con **Jorge Luis Marzo**.

22 DE OCTUBRE

La Edad de Oro y los programas de arte de TVE. **Paloma Chamorro** en conversación con **José Manuel Costa**.

27 DE OCTUBRE

El nacimiento de ARCO. Mesa redonda con **Juana de Aizpuru** y **Rosina Gómez Baeza**, moderada por **Alberto López Cuenca**.

29 DE OCTUBRE

La reconstrucción de la modernidad fotográfica en España en los ochenta: de Idas y Caos, aspectos de las vanguardias fotográficas en España a Creación fotográfica en España. **Joan Fontcuberta**.

3 DE NOVIEMBRE

La juventud como objetivo cultural. La promoción del arte joven. Mesa redonda con **Félix Guisasaola** y **Carles Feixa**, moderada por **Carles Guerra**.

10 DE NOVIEMBRE

¿Hacia una institucionalización del videoarte? Mesa redonda con **Eugeni Bonet** y **Manuel Palacio**, moderada por **Gabriel Villota Toyos**.

12 DE NOVIEMBRE

Un análisis de las políticas culturales en los ochenta. Mesa redonda con **Kevin Power** y **Francesc Torres**, moderada por **Horacio Fernández**.

19 DE NOVIEMBRE

Las políticas culturales del modelo Barcelona. Cultura, cambio urbano y terciarización económica. Mesa redonda con **Ferran Mascarell** y **Miren Etxezarreta**, moderada por **Xavier Antich**.

24 DE NOVIEMBRE

El programa de exposiciones de la Fundació "la Caixa" en los años ochenta. **María de Corral** en conversación con **Jesús Carrillo**.

26 DE NOVIEMBRE

A modo de conclusión provisional: *El proyecto Desacuerdos. Sobre arte, políticas y esfera pública en el Estado español.* Mesa redonda con parte del equipo de coordinación de la investigación: **Manuel J. Borja Villel**, **Alberto Martín**, **Esteban Pujals** y **Marcelo Expósito**.

3 DE DICIEMBRE

¿Posmodernidad u otra modernidad? Del Sueño imperativo a Distancia cero. **José Luis Brea** en conversación con **Juan Pablo Wert**.

10 DE DICIEMBRE

El caso Guggenheim Bilbao como síntoma. **Joseba Zulaika** en conversación con **Santi Eraso**.

Auditorio. Plazas limitadas. Programa sujeto a cambios de última hora.

INSCRIPCIONES MACBA

A partir del 8 de septiembre en la recepción del Museo (excepto los martes).
Precio de la matrícula: 90 €
Precio reducido: 72 €
Amigos del MACBA: 60 €
Más información: Tel. 93 412 08 10, ext. 382, de lunes a viernes, de 10 a 14 h.

INSCRIPCIONES ICE

Los profesores en activo que lo acrediten pueden inscribirse, a través del ICE de la UB, del 23 de septiembre al 6 de octubre, en www.ub.es/ice, tel. 93 402 10 24.
Precio de la matrícula: 60 €

Organizado en colaboración con el ICE de la Universidad de Barcelona

OTRAS ACTIVIDADES

Desacuerdos. Jornadas de estudio Arteleku, Donostia-San Sebastián. 22, 23 y 24 de octubre de 2003.

Desacuerdos. Seminario UNIA artepensamiento, Sevilla. 3, 4 y 5 de diciembre de 2003.

PARTICIPANTES

Juana de Aizpuru es galerista, fundadora y primera directora de ARCO.

Xavier Antich es ensayista, periodista y profesor de Teoría del arte de la Universitat de Girona.

Eugeni Bonet es escritor, comisario y realizador audiovisual.

Manuel J. Borja-Villel es director del MACBA.

José Luis Brea es crítico de arte, comisario y profesor de la Facultad de Bellas Artes de la Universidad Castilla-La Mancha.

Juan Ramón Capella es catedrático de Filosofía del derecho.

Jesús Carrillo es profesor de historia del arte de la Universidad Autónoma de Madrid.

María de Corral es crítica de arte y exdirectora del Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía y exdirectora de Artes Plásticas de la Fundación "la Caixa".

José Manuel Costa es crítico de música y arte, corresponsal de ABC en Londres.

Paloma Chamorro es exprogramadora de televisión.

José Díaz Cuyás es profesor de Estética de la Universidad de la Laguna.

Ignacio Echevarría es crítico literario.

Santi Eraso es director de Arteleku y miembro de la Dirección de UNIA artepensamiento de la Universidad Internacional de Andalucía.

Miren Etxezarreta es economista y profesora de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Marcelo Expósito es artista y comisario independiente.

Carles Feixa es antropólogo y profesor de Antropología social de la Universitat de Lleida.

Horacio Fernández es historiador y crítico de arte.

Joan Fontcuberta es fotógrafo y profesor de la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona.

Carmen Giménez es directora del Museo Picasso de Málaga.

Rosina Gómez Baeza es directora de ARCO.

Carles Guerra es artista y crítico.

Félix Guisasaola es profesor de la Facultad de Bellas Artes de Salamanca.

Tomás Llorens es conservador jefe del Museo Thyssen-Bornemisza.

Alberto López Cuenca es profesor de Teoría e historia del arte contemporáneo en la Universidad de las Américas, Puebla (México).

Jorge Luis Marzo es crítico de arte y comisario independiente.

Alberto Martín fue director del Centro de Arte de Salamanca hasta agosto del 2003.

Ferran Mascarell es concejal presidente de la Comisión de Cultura, Educación y Bienestar Social del Ajuntament de Barcelona.

Manuel Palacio es profesor de la Universidad Carlos III de Madrid.

Julio Pérez Perucha es historiador de cine.

Kevin Power es catedrático de Literatura norteamericana y subdirector del Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía.

Esteban Pujals es poeta y profesor de Literatura inglesa y estadounidense de la Universidad Autónoma de Madrid.

Quico Rivas es escritor y crítico de arte.

Eduardo Subirats es ensayista y profesor de la New York University.

Francesc Torres es artista.

José Vidal Beneyto es catedrático de la Universidad Complutense de Madrid y Director del Colegio de Altos Estudios Europeos Miguel Servet de París.

Gabriel Villota Toyos es escritor y profesor de Comunicación audiovisual de la Universidad del País Vasco.

Juan Pablo Wert es profesor de Historia del arte de la Universidad Castilla-La Mancha.

Joseba Zulaika es director del Centro de Estudios Vascos de la Universidad de Nevada.

Museu d'Art Contemporani de Barcelona

Plaça dels Àngels, 1
08001 Barcelona
Tel.: 93 412 08 10
Fax: 93 412 46 02
www.macba.es

Con la colaboración de:

Patrocinador de comunicación:

EL PAIS

LA LÍNIA D'OMBRA

Polítiques institucionals i indústries
culturals a l'Estat espanyol
des de la Transició

PERE PORTABELLA. *Pont de Varsòvia*, 1990.

Col·lecció MACBA. Fundació Museu d'Art Contemporani de Barcelona. Donació Pere Portabella.

CURS D'ART I CULTURA CONTEMPORANIS

8 octubre - 10 desembre 2003

En el marc de *Desacuerdos. Sobre art, polítiques i esfera pública a l'Estat espanyol*, un projecte en coproducció entre **Arteleku-Diputació Foral de Gipuzkoa** (Donostia-Sant Sebastià); **Museu d'Art Contemporani de Barcelona-MACBA** (Barcelona); **Universidad Internacional de Andalucía-UNIA arteypensamiento** (Sevilla).

UNIA
arteypensamiento

A l'inici dels anys vuitanta es van començar a desenvolupar a Espanya unes estructures institucionals per a la difusió de l'art contemporani basades en criteris vinculats al *boom* del mercat de l'art. Tanmateix, es tractava d'una difusió en la qual convivien de manera contradictòria l'apologia de l'esperit postmodern i la restauració de gestos i actituds premodernes i preavantguardistes; i d'unes estructures legítimes per un discurs de modernització que es van plantejar essencialment al servei de la promoció de la indústria artística, en detriment d'altres possibles models de política cultural per als quals el mercat no era necessàriament l'entorn privilegiat o legítim. Cal tenir en compte, en tot cas, que aquestes polítiques es van iniciar de manera programàtica en un context originalment mancat de museus i institucions capaces de garantir una funció pública de l'art, i que estaven emmarcades en el context més general de les noves polítiques de modernització administrada que es van posar en marxa amb l'adveniment de la socialdemocràcia al govern. També cal destacar que tot plegat obre un període en el qual les polítiques culturals adquireixen una significació sense gairebé cap precedent en el nostre context, amb la qual cosa assoleix ocasionalment el grau de veritable nau capitana de les polítiques d'Estat més generals.

A la llarga, hem pogut observar que aquestes estructures, un dels elements de les quals seria la fira d'art contemporani ARCO, ha fet més profund l'abisme entre l'art i la vida social, i han contribuït a crear un gueto autoreferencial, dissociat de qualsevol reflexió ètica i política sobre el paper de l'art i la cultura en un entorn social i cultural complex. El fracàs del model es fa avui més palès quan es constata que determinades polítiques i estructures concebudes en part com a plataforma per al llançament internacional dels artistes espanyols, entesos com un producte de marca o una indústria nacional més (com en el cinema o la moda) no van acabar de funcionar com a tals i aquests artistes no han assolit aquella desitjada "normalització" en el mercat internacional. Un mercat que, en l'àmbit estatal, mai no va acabar d'enlairar-se; avui es pot afirmar que la realitat econòmica de l'art a l'Estat espanyol està sostinguda per les institucions públiques (les administracions, els museus i centres d'art, les universitats) i sobreviu com un àmbit productiu capriciós i precaritzat, cosa que contradiu els objectius implícits de les polítiques de foment del mercat, orientades a reforçar el paper d'una "societat civil" gairebé sempre simplificada a la imatge mistificada que el neoliberalisme ens ofereix d'un entorn social lliure d'antagonisme, i que té com a principals o úniques forces dinamitzadores les de la competència.

La contradicció que contenen les polítiques que pretenen promoure la necessitat social de l'art, tot i que ho fan a través de la seva desvinculació de qualsevol necessitat social (més enllà de l'enèsima actualització de les tradicionals funcions elitistes de les belles arts i el seu ocasional maridatge amb la neoliberalització de la cultura), apunta cap a un doble llenguatge que ha estat en joc en les polítiques culturals que dominen durant els anys vuitanta i fins als nostres dies a l'Estat.

La història, amb tots els matisos que es vulgui, és més o menys coneguda; però no ho són tant les interpretacions dissidents, i l'existència d'altres models posats en joc, encara de manera embrionària o testimonial,

en els àmbits culturals i artístics del nostre país en l'últim mig segle. A l'efecte de divorci art-societat que es deriva de les polítiques administrades durant els anys vuitanta, cal sumar-hi la manera com aquest model ha enfosquit el coneixement d'un altre tipus de pràctiques i contramodels que han buscat, en èpoques diferents i de molt diverses maneres, establir complicitats i efectes en l'àmbit públic, i encara més en alguns casos: erigir-se com a esferes públiques alternatives o d'oposició des del camp cultural, vinculades en alguns casos, manifestament, a projectes de transformació i democratització social més amplis.

Desacuerdos. Sobre art, polítiques i esfera pública a l'Estat espanyol és un projecte en coproducció entre Arteleku-Diputació Foral de Gipuzkoa (Donostia-Sant Sebastià); Museu d'Art Contemporani de Barcelona-MACBA (Barcelona); Universidad Internacional de Andalucía-UNIA artepensamiento (Sevilla). Sorgeix de la voluntat d'erigir un contramodel historiogràfic que desbordi el discurs acadèmic, amb la qual cosa es contribueix a establir algunes bases de reconstrucció d'una possible esfera pública cultural crítica. Historiografiar críticament determinades polítiques artístiques només es pot fer amb la posada en pràctica de models de gestió cultural explícitament nous. En aquest sentit, sembla cabdal l'inici d'una estructura descentralitzada i de col·laboració en xarxa entre institucions culturals de diferent tipus, que posi en marxa dinàmiques de treball que ocasionalment desbordin els límits institucionals, a fi que altres àmbits crítics de la cultura puguin operar sense estar subsumits o innecessàriament condicionats.

CURS

El curs es planteja com un recorregut relativament cronològic per algunes fites en la constitució d'un discurs de modernitat artística i un marc institucional hegemònic a l'Estat espanyol, des de l'entorn de la Transició fins al present.

Els testimonis i les aportacions de primera mà de les persones implicades en projectes institucionals es combinen amb altres visions crítiques. Més que no pas com una suma de discursos estrictament historiogràfics, el curs s'ofereix com un repertori de materials orals per a la construcció d'una narració que està per fer i que és l'objectiu del projecte *Desacuerdos*. En aquest sentit, el curs afavoreix tant com és possible el format del diàleg i la taula rodona sobre el format de conferència o la lliçó magistral, d'acord amb un esperit de confrontació i debat.

La línia d'ombra comprèn sols una part de la recerca de *Desacuerdos*, en particular aquells aspectes més centrats en la construcció d'una narrativa de modernitat institucional hegemònica des de l'Estat. En aquest sentit, el curs centra l'atenció en polítiques culturals, en programes d'exposicions i en el mercat artístic com a eixos principals que s'entrecreuen de diferents maneres en el discurs institucional al llarg d'aquest període. Aquest aspecte monogràfic del curs, centrat en l'anàlisi de la relació Estat-mercado, es complementa amb altres actes públics (Donostia-Sant Sebastià i Sevilla), que analitzen alguns dels altres aspectes de la recerca de *Desacuerdos* que aquí no s'aborden i que també plantegen perspectives sobre i des de les diverses zones geogràfiques de l'Estat.

PROGRAMA

Les sessions tindran lloc a les 19 h

8 D'OCTUBRE

Política i cultura a la Transició. Taula rodona amb **Eduardo Subirats**, **Juan Ramón Capella** i **José Vidal Beneyto**, moderada per **Ignacio Echevarría**.

13 D'OCTUBRE

Intents de reconstrucció històrica de l'avantguarda. La Biennial de Venècia del 1976 com a cas d'estudi (Spagna. Vanguardia artística e realtá sociale 1936-1976). Taula rodona amb **Tomás Llorens** i **Quico Rivas**, moderada per **José Díaz Cuyás**.

15 D'OCTUBRE

El cinema i la transició política espanyola. **Julio Pérez Perucha**.

20 D'OCTUBRE

Polítiques de l'art contemporani del Ministeri de Cultura als vuitanta: la promoció de l'art espanyol i el programa d'exposicions internacionals. **Carmen Giménez** en conversa amb **Jorge Luis Marzo**.

22 D'OCTUBRE

La Edad de Oro i els programes d'art de TVE. **Paloma Chamorro** en conversa amb **José Manuel Costa**.

27 D'OCTUBRE

El naixement d'ARCO. Taula rodona amb **Juana de Aizpuru** i **Rosina Gómez Baeza**, moderada per **Alberto López Cuenca**.

29 D'OCTUBRE

La reconstrucció de la modernitat fotogràfica a Espanya als vuitanta: d'Idas i Caos, aspectes de les avantguardes fotogràfiques a Espanya a Creació fotogràfica a Espanya. **Joan Fontcuberta**.

3 DE NOVEMBRE

La joventut com a objectiu cultural. La promoció de l'art jove. Taula rodona amb **Félix Guisasaola** i **Carles Feixa**, moderada per **Carles Guerra**.

10 DE NOVEMBRE

Cap a una institucionalització del videoart? Taula rodona amb **Eugeni Bonet** i **Manuel Palacio**, moderada per **Gabriel Villota Toyos**.

12 DE NOVEMBRE

Una anàlisi de les polítiques culturals als vuitanta. Taula rodona amb **Kevin Power** i **Francesc Torres**, moderada per **Horacio Fernández**.

19 DE NOVEMBRE

Les polítiques culturals del model Barcelona. Cultura, canvi urbà i terciarització econòmica. Taula rodona amb **Ferran Mascarell** i **Miren Etxezarreta**, moderada per **Xavier Antich**.

24 DE NOVEMBRE

El programa d'exposicions de la Fundació "la Caixa" en els anys vuitanta. **Maria de Corral** en conversa amb **Jesús Carrillo**.

26 DE NOVEMBRE

A tall de conclusió provisional: El projecte Desacuerdos. Sobre art, polítiques i esfera pública a l'Estat espanyol. Taula rodona amb part de l'equip de coordinació de la recerca: **Manuel J. Borja-Villel**, **Alberto Martín**, **Esteban Pujals** i **Marcelo Expósito**.

3 DE DESEMBRE

Postmodernitat o una altra modernitat? Del Somni imperatium a Distancia cero. **José Luis Brea** en conversa amb **Juan Pablo Wert**.

10 DE DESEMBRE

El cas Guggenheim Bilbao com a simptomata. **Joseba Zulaika** en conversa amb **Santi Eraso**.

Auditori. Places limitades.
Programa subjecte a canvis d'última hora.

INSCRIPCIONS MACBA

A partir del 8 de setembre a la recepció del Museu (excepte els dimarts).

Preu de la matrícula: 90 €

Preu reduït: 72 €

Amics del MACBA: 60 €

Mes informació: tel. 93 412 08 10, ext. 382, de dilluns a divendres, de 10 a 14 h.

INSCRIPCIONS ICE

Els professors en actiu que ho acreditin poden inscriure's, a través de l'ICE de la UB, del 23 de setembre al 6 d'octubre, a www.ub.es/ice, tel. 93 402 10 24.
Preu de la matrícula: 60 €

Organitzat en col·laboració amb l'ICE de la Universitat de Barcelona

ALTRES ACTIVITATS

Desacuerdos. Jornades d'estudi
Arteleku, Donostia-Sant Sebastià
22, 23 i 24 d'octubre de 2003

Desacuerdos. Seminari
UNIA arteypensamiento, Sevilla
3, 4 i 5 de desembre de 2003

PARTICIPANTS

Juana de Aizpuru és galerista, fundadora i primera directora d'ARCO.

Xavier Antich és assagista, periodista i professor de Teoria de l'art de la Universitat de Girona.

Eugeni Bonet és escriptor i realitzador audiovisual.

Manuel J. Borja-Villel és director del MACBA.

José Luis Brea és crític d'art, comissari i professor de la Facultat de Belles Arts de la Universidad Castilla-La Mancha.

Juan Ramón Capella és catedràtic de Filosofia del dret.

Jesús Carrillo és professor d'Història de l'art de la Universidad Autónoma de Madrid.

Maria de Corral és crítica d'art, exdirectora del Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía i exdirectora d'Arts Plàstiques de la Fundació "la Caixa".

José Manuel Costa és crític de música i art, corresponal d'ABC a Londres.

Paloma Chamorro és exprogramadora de televisió.

José Díaz Cuyás és professor d'Estètica de la Universidad de la Laguna.

Ignacio Echevarría és crític literari.

Santi Eraso és director d'Arteleku i membre de la Direcció de UNIA arteypensamiento de la Universidad Internacional de Andalucía.

Miren Etxezarreta és economista i professora de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Marcelo Expósito és artista i comissari independent.

Carles Feixa és antropòleg i professor d'Antropologia social de la Universitat de Lleida.

Horacio Fernández és historiador i crític d'art.

Joan Fontcuberta és fotògraf i professor de la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona.

Carmen Giménez és directora del Museu Picasso de Màlaga.

Rosina Gómez Baeza és directora d'ARCO.

Carles Guerra és artista i crític.

Félix Guisasaola és professor de la Facultat de Belles Arts de Salamanca.

Tomás Llorens és conservador en cap del Museo Thyssen-Bornemisza.

Alberto López Cuenca és professor de Teoria i història de l'art contemporani a la Universidad de las Américas, Puebla (Mèxic).

Jorge Luis Marzo és crític d'art i comissari independent.

Alberto Martín va ser director del Centro de arte de Salamanca (CASA) fins l'agost del 2003.

Ferran Mascarell és conseller president de la Comissió de Cultura, Educació i Benestar Social de l'Ajuntament de Barcelona.

Manuel Palacio és professor de la Universidad Carlos III de Madrid.

Julio Pérez Perucha és historiador de cinema.

Kevin Power és catedràtic de Literatura nordamericana i subdirector del Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía.

Esteban Pujals és poeta i professor de Literatura anglesa i nord-americana de la Universidad Autónoma de Madrid.

Quico Rivas és escriptor i crític d'art.

Eduardo Subirats és assagista i professor de la New York University.

Francesc Torres és artista.

José Vidal Beneyto és catedràtic de la Universidad Complutense de Madrid i director del Colegio de Altos Estudios Europeos Miguel Servet de París.

Gabriel Villota Toyos és escriptor i professor de Comunicació audiovisual de la Universidad del País Vasco.

Juan Pablo Wert és professor d'Història de l'art de la Universidad de Castilla-La Mancha.

Joseba Zulaika és director del Centro de Estudios Vascos de la Universidad de Nevada.

Museu d'Art
Contemporani
de Barcelona

Plaça dels Àngels, 1
08001 Barcelona
Tel.: 93 412 08 10
Fax: 93 412 46 02
www.macba.es

Amb la col·laboració de:

Patrocinador de comunicació:

EL PAIS